

La literatura catalana i la traducció en un món globalitzat

par Carme Arenas i Simona Škrabec

El present informe es proposa incidir en el debat sobre l'estat de la traducció literària en català i del català en un món globalitzat. De tothom és sabuda la importància de la traducció en totes les cultures, com a foment del coneixement i com a element de construcció d'una cultura i d'una literatura.

«Tota literatura formal ha començat per traduccions», ens recorda Josep Carner. Això es fa més necessari en el cas de les literatures escrites en llengües amb poc nombre de parlants, les quals necessiten de la traducció no sols per créixer, sinó també per fer-se un lloc dins la literatura universal. En el cas de la literatura catalana sovint ens lamentem que els nostres escriptors són poc traduïts, que la literatura catalana necessita ser traduïda a una llengua pont que li obri les portes a d'altres literatures, al món, i discutim sobre quina és la veritable llengua pont, l'espanyol? l'anglès? En quin grau són traduïts els autors catalans a altres llengües? A quines llengües ho són més? Quins són els mecanismes que fan que un autor de la nostra literatura sigui més traduït? Ser traduït a l'espanyol o a l'anglès és garantia d'altres traduccions? La literatura catalana funciona amb els mateixos mecanismes que qualsevol altra literatura en llengua majoritària? Les nostres institucions culturals tenen en compte aquesta situació? Quin tant per cent de llibres publicats en català són traduccions d'altres llengües? Quins mecanismes de suport i de correcció actuen des de l'Administració per esmenar possibles dèficits o potenciar la difusió literària? Com es viu la traducció des del punt de vista dels qui la fan possible: els traductors? En quines condicions treballen els traductors que tradueixen al català o del català? Com és vista la traducció? Les traduccions donen més o menys prestigi que les obres escrites en català? Hi ha alguna política de traduccions destinada a cobrir possibles mancances històriques? És la indústria i el mercat qui dictamina què, com i quan es tradueix? Algunes d'aquestes preguntes poden trobar resposta en el present informe o, si més no, hi ha la voluntat de fer paleses unes situacions que de ben segur han de contribuir a reparar possibles mancances i a endegar actituds i polítiques encaminades a introduir millores en la situació i ajudar a trobar i desenvolupar respostes creatives respecte a aquest tema.

Conclusions

Traduccions del català a altres llengües

1. Un 91% de totes les traduccions que es fan del català correspon a traduccions a l'espanyol.
2. L'espanyol, com a llengua majoritària, no actua de llengua pont per projectar una obra literària a l'escenari internacional. Tampoc no hi ha indicis que els títols traduïts a l'anglès hagin estat traduïts

després a altres idiomes de manera sistemàtica. Hi ha autors catalans amb ressò important a l'estranger sense haver estat traduïts a l'espanyol o l'anglès.

3. Es constaten força títols editats en anglès, però publicats a Catalunya. També la gran majoria de les traduccions a l'espanyol es publiquen a Catalunya mateix.

4. Fora d'Espanya, l'idioma amb més traduccions des del català és el francès, seguit de l'alemany. L'anglès ocupa tot just el tercer lloc.

5. Entre 1998 i 2003 s'han traduït obres literàries catalanes a vint-i-quatre idiomes diferents.

6. La projecció de la literatura catalana a l'exterior és deguda, majoritàriament, a les complicitats culturals, literàries i d'amistat entre els escriptors catalans i escriptors, traductors o professors de l'estranger.

7. La literatura catalana ha exportat amb èxit sobretot obres narratives, especialment novel·les. En canvi, encara falta molt perquè es coneguin a l'estranger els poetes a través de llibres complets, les antologies són, en molts casos, només un fet testimonial i poden resultar una barrera addicional per a la recepció completa d'un autor. L'assaig català és pràcticament desconegut fora de les fronteres d'Espanya.

8. Els autors més traduïts del català són autors de literatura infantil o juvenil, sobretot d'aquells llibres que han originat dibuixos animats per a la televisió.

9. Les obres literàries d'una llengua com la catalana no només han de superar les fronteres d'una llengua d'abast limitat, sinó també fer-se lloc en un món que cada cop devalua més la lectura exigent.

10. Des de les administracions culturals no sempre hi ha prou imaginació o planificació per fomentar, vetllar pel coneixement del corpus literari català. Aquest seria el pas previ per a una bona difusió internacional.

11. El traductor poques vegades pot incidir en la recuperació i projecció d'obres literàriament importants i exigents, sobretot si són d'èpoques anteriors.

12. És extremament difícil arribar a obtenir informació fiable sobre les versions de les obres literàries catalanes publicades en altres llengües i la seva qualitat, sobretot si es tracta d'idiomes allunyats.

Literatura universal en català

13. Amb una població completament bilingüe, qualsevol llibre pot arribar sense cap entrebanc al públic català a través d'una traducció espanyola.

14. Les versions catalanes de textos originàriament publicats en espanyol han augmentat. Aquest fenomen pot ser vist com un major reconeixement de la llengua catalana o com una simple estratègia de mercat.

15. La presència de narrativa i fins i tot de poesia estrangera en català és prou bona, però no podríem dir el mateix de les obres de pensament o d'assaig, que els lectors catalans continuen llegint en espanyol perquè no se'n fan versions catalanes.

16. S'han obert horitzons cap a moltes llengües (per exemple, la literatura centreeuropea) amb

traductors que no necessiten utilitzar cap llengua pont. Però en català encara hi ha llengües i cultures absents.

17. Disposar en català de traduccions de literatura culta de tots els gèneres és, també, una manera de revaloritzar i donar impuls a la pròpia llengua.

18. La traducció literària està molt ben valorada en el món de les lletres perquè en aquest àmbit tothom és conscient que els autors estrangers representen un material bàsic per a la cultura catalana.

19. No existeixen estadístiques fiables sobre la presència de la literatura universal en català. Això apunta cap a un cert desinterès per a altres cultures. La ILC i posteriorment l'IRL han elaborat el catàleg TRAC d'obres catalanes traduïdes a altres llengües, però de moment no hi ha cap projecte de traçar amb detall com estan entrant les obres literàries d'altres cultures al català.

La situació del traductor literari a Catalunya

20. La traducció vista com un simple pas dins de l'edició d'un llibre, els traductors anònims perquè ningú no els coneix ni reconeix encara que firmin la traducció, les traduccions fetes amb presses, mal pagades i d'una qualitat ínfima són sovint una realitat a Catalunya.

21. Els editors tradicionalment s'han mostrat poc disposats a admetre que el traductor hagi de ser beneficiari d'algun tipus de dret de propietat intel·lectual, només la legislació els ha forçat a canviar de criteri.

22. Catalunya ha comptat des de sempre amb molt bons traductors literaris, majoritàriament escriptors o professors universitaris. L'aparició dels estudis universitaris de traducció ha comportat la incorporació de molts llicenciats amb una formació teòrica en el camp de la traducció, però pocs es decideixen per la traducció literària.

23. Encara hi ha traductors amb nom propi a Catalunya, però com acostuma a passar en el món de les lletres, la reputació se l'ha haguda de guanyar cadascun amb el propi treball individual i els mèrits acumulats.

24. Encara no hi ha un col·legi professional de traductors i les poques associacions existents no tenen una implantació gaire consolidada.

25. Una iniciativa pionera en el camp de la traducció literària és la pàgina web del Comitè de Traducció i Drets Lingüístics del PEN Català.

26. A Catalunya els premis per als traductors són quasi inexistent i molt pocs comporten dotació econòmica.

Subvencions

27. Els projectes de traducció d'obres cabdals de la literatura universal haurien de gaudir d'un ajut especial per tal d'assegurar-ne la publicació en català i la conseqüent incorporació dins del patrimoni literari català. En aquest sentit hi hauria d'haver, tant per part de l'Administració com del sector editorial, una voluntat més explícita de construir la infraestructura cultural del país.

28. Caldria que la ILC promogué amb més possibilitats i d'una manera més decidida la traducció de totes aquelles obres cabdals de la literatura universal que no han estat incorporades al català.

29. L'Institut Ramon Llull cada any atorga subvencions a empreses editorials per a la traducció d'obres catalanes i per a les iniciatives relacionades amb la promoció i la difusió exterior de la literatura catalana.

30. Una relativa abundància de subvencions ha creat a tot Europa un clima en el qual un editor pràcticament no està disposat a publicar una traducció si aquesta no ve finançada des del seu país d'origen. Caldria desenvolupar mecanismes de correcció que ajudessin a conservar l'equilibri entre la importació i l'exportació.

31. Les traduccions literàries del i al català no corresponen a cap política sistemàtica.

La literatura catalana i la traducció en un món globalitzat, Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes; Institut Ramon Llull, 2006.